

BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING O'QUV FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Abdiyazova Sarvinoz Atadjanovna

Urganch davlat pedagogika institute

"Boshlang'ich ta'lim metodikasi" kafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10049458>

Annotatsiya: Mazkur tezisda boshlang'ich ta'lim jarayonida o'qituvchilarning o'quv faolligini oshirishning nazariy asoslari haqida fikr-mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich ta'lim, amaliy faoliyat, kognitiv faoliyat, metodika, pedagogik vosita.

Zamonaviy jamiyat ta'lim sifatini oshirishdan manfaatdor, sivilizatsiya yo'nalishida rivojlanish yuqori sifatli ta'lim doirasidan tashqarida bo'lishi mumkin emas. Shu munosabat bilan uning mazmuni o'zgaradi, shundan so'ng o'qituvchilar va talabalar faoliyati usullari ham o'zgaradi. Ta'lim natijalariga erishish, ta'lim sifatini oshirish, ularning ehtiyojlari miqyosida motivatsiya oxirgi o'rinni egallamaydi. Talaba nuqtai nazaridan o'qish uchun muhim rag'bat lozim. Bu, shuningdek, an'anaviy sinf-dars tizimidan uzoqlashish va o'quv jarayoniga o'quvchilarning ta'lim faoliyatini tashkil etishning turli shakllarini kiritish zarurligi haqida gapirishga imkon beradi. Bugungi kunda ta'lim oldida yangi vazifalar turibdi, agar ta'lim mazmuni o'zgarsa, o'qitish usullari ham o'zgaradi. Buning uchun yangi vositalar qo'llaniladi yoki an'anaviy vositalar takomillashtirilmoqda.

O'qitish usullari toifasi an'anaviy didaktik savolga javob beradi. Boshlang'ich ta'lim tizimida maqsadga erishish, mo'ljallangan tarkibni amalga oshirish, o'rganishni kognitiv faoliyat bilan to'ldirish mumkin emas. Usul-o'quv jarayonining asosi, loyihalashtirilgan maqsad va yakuniy natija o'rtasidagi bog'liqlik. Uning "*maqsadlar-tarkib-usullar-shakllar-o'qitish vositalari*" tizimidagi roli hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Pedagogikada "*o'qitish faoliyati*" tushunchasining ko'plab ta'riflari mavjud, shu munosabat bilan ushbu kontsepsiyani aniqlashga turli xil yondashuvlar mavjud:

- *bu o'qituvchi va talabalar faoliyatining bir usuli;*
- *ish uslublari to'plami;*
- *o'qituvchi va talabalarning harakatlar tizimi va boshqalar.*

Ta'lim va o'quvchilarning o'zaro ta'siri sifatida o'qitish, uning maqsadi — ta'lim mazmunida mujassam bo'lgan jamiyat tomonidan to'plangan ijtimoiy tajribaning yosh avlod tomonidan o'zlashtirilishini ta'minlash, shuningdek individuallikni rivojlantirish va shaxsni ijtimoiylashtirish maqsadlari bilan bog'liq. O'quv jarayoni, shuningdek, o'quv vaqtida boshlang'ich ta'lim talabalarining haqiqiy o'quv qobiliyatlari bilan bog'liq. Shuning uchun I.Y. Lerner o'qitish faoliyati metodlarining quyidagi ta'rifini beradi: o'qitish faoliyati usuli o'quv maqsadiga erishish usuli sifatida o'qituvchining ijtimoiy tajribani o'zlashtirish uchun talabalarining amaliy va kognitiv faoliyatini muayyan vositalar yordamida tashkil etadigan izchil va tartibli harakatlari tizimidir. Ushbu ta'rifda muallif o'qituvchining o'qitishdagi faoliyati, bir tomondan, o'qitishning maqsadi, assimilyatsiya qonunlari va talabalarining o'quv faoliyatining tabiati bilan bog'liqligini ta'kidlaydi, boshqa tomondan u o'zi belgilaydi. Y.K. Babanskiy ta'kidlashicha, o'qitish usullari-bu o'quv jarayonining bir qator muammolarini hal qilishga qaratilgan o'qituvchi va talabalarining o'zaro bog'liq faoliyati usullari. O'quv faoliyatining ushbu ta'riflari o'rtasidagi farq shundaki, agar ularning birinchisida usul o'quv

maqsadiga erishish bilan bog'liq bo'lsa, ikkinchisida usulni qo'llashning maqsadlari kengroq tushuniladi — o'quv jarayonining vazifalari to'plami sifatida va ular nafaqat o'qitish, balki rivojlanish, shuningdek ta'lim, motivatsiya, tashkil etish va nazorat qilish funktsiyalarini amalga oshirishni ta'minlaydi.

Pedagog olim Vinsente Okon shunday ta'rif berdi: *"o'qitish usuli — bu o'qituvchilar va talabalar faoliyatining sinab ko'rilgan va tizimli ravishda ishlaydigan tuzilishi, talabalar shaxsiyatida dasturlashtirilgan o'zgarishlarni amalga oshirish maqsadida ongli ravishda amalga oshiriladi"*. Agar biz o'qituvchi va talabalarning birgalikdagi ishi haqida gapiradigan bo'lsak, unda o'qitish usullari shubhasiz bu erda namoyon bo'ladi. Usullar butun o'quv jarayonining asosidir. Belgilangan maqsadlarga to'g'ri yo'l, u bilan bog'liq shakllar va maqsadga erishish vositalari orqali erishiladi. O'qitish usullari tarkibida texnikalar ajralib turadi. Qabul qilish-bu usulning elementi, uning tarkibiy qismi, bir martalik harakat, usulni amalga oshirishda alohida qadam yoki usul hajmi kichik yoki tuzilishi sodda bo'lsa, usulni o'zgartirish. Xuddi shu usullar turli xil o'qitish usullarining bir qismi bo'lishi mumkin. Yoki bir xil o'qituvchining mahorat darajasiga qarab turli xil texnikalarni o'z ichiga olishi mumkin. Bularga quyidagilar kiradi: o'qituvchini ko'rsatish, ish rejasini yetkazish, talabalarning asosiy tushunchalar yozuvlarini qabul qilish, taqqoslash usuli va boshqalar. Usullar bolalarning o'quv materialini idrok etishini faollashtirish, bilimlarni chuqurlashtirish, kognitiv faoliyatni rag'batlantirish uchun ishlatiladi. Texnikalar u yoki bu usul bilan bajariladigan muammoning yechimini ta'minlaydi.

Shunday qilib, o'qitish usullari — bu bilimlarni talabalarga tayyor shaklda yetkazish usullari va individual hodisalarning mohiyatini o'rganishda o'qituvchi va talabalarning birgalikdagi faoliyati usullari, shuningdek talabalarning mustaqil amaliy va kognitiv faoliyatini tashkil etish usullari va shu bilan birga ushbu faoliyatni rag'batlantirish usullari. O'qituvchilar va talabalar faoliyatining xilma-xilligi didaktiklarni ushbu tushunchani boshqacha talqin qilishga olib keladi. Va shunga qaramay, aksariyat mualliflarning fikriga ko'ra, o'qitish usuli o'quv va kognitiv faoliyatni tashkil etish usuli hisoblanadi.

O'qitish usullarining tasnifi.

O'qituvchilar va talabalarning o'quv munosabatlarini tashkil etishda ularning amaliy funksiyalari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda o'qitish usullarini tasniflashning har xil turlari mavjud. Bundan tashqari, turli mualliflar turli xil xususiyatlarni guruhlariga va kichik guruhlariga o'qitish usullarini ajratish uchun asos qilib olishadi, shuning uchun bu borada yagona nuqtai nazar yo'q. Shu bilan birga, ma'lum bir o'quv jarayonida yaxlit o'quv jarayoni ma'lum bir bilim jarayonida foydalanish uchun maqbul bo'lgan usullarning yagona tasnifi bilan ta'minlanadi.

So'nggi yillarda boshlang'ich ta'lim pedagogikasida Y.K. Babanskiy tomonidan taklif qilingan o'qitish usullarining tasnifi eng keng tarqalgan. Unda uchta katta guruh usullari mavjud:

1. O'quv va kognitiv faoliyatni tashkil etish va amalga oshirish usullari:

- og'zaki, vizual va amaliy (o'quv ma'lumotlarini idrok etish va uzatish jihati);
- induktiv va deduktiv (mantiqiy jihatlar);
- reproduktiv va muammoli qidiruv (fikrlash jihati);
- mustaqil ish va o'qituvchi rahbarligida ishlash (ta'limni boshqarish aspekti).

2. O'quv va kognitiv faoliyatni rag'batlantirish va rag'batlantirish usullari:

- o'rganishga qiziqish;

- ta'limotdagi burch va javobgarlik.

3. O'quv va kognitiv faoliyat samaradorligini nazorat qilish va o'zini o'zi boshqarish usullari:

- og'zaki, yozma, laboratoriya va amaliy mashg'ulotlar.

O'qitish usullarini tasniflashda boshqa yondashuvlar mavjud. O'qitishning beshta usuli mavjud va keyingi har birida talabalar faoliyatida faollik va mustaqillik darajasi oshadi. Ushbu ikki usulning asosiy o'xshashligi shundaki, o'qituvchi faol pozitsiyani egallaydi, ko'rsatib beradi va tushuntiradi. Boshlang'ich ta'limda, ayniqsa birinchi yoki ikkinchi sinflarda, ushbu guruh usullarisiz qilish qiyin.

References:

1. Бабанский, Ю. О дидактических основах повышения эффективности обучения [Текст]/ Ю. О. Бабанский, М.: Педагогика- 2006.
2. Пидкасистого П. И.. Педагогика: Учеб. пособие для студ. пед. вузов и пед. колледжей [Текст]/ Под ред. П. И. Пидкасистого. М.: Педагогическое общество России, 2006.
3. Ўқувчиларда таянч компетенцияларни шакллантиришда интегратив технологиялардан фойдаланиш имкониятлари” С. Шарифзода., Илм сарчашмалари., 9., 102-105. 2021.
4. Ўқувчиларда таянч компетенцияларни шакллантиришда интегратив ёндашувнинг аҳамиятли жиҳатлари” С. Шарифзода., “Ўзбекистонда психология фанларининг истиқболи” Республика илмий-амалий конференция материаллари, 2020.
5. Ўқувчиларда таянч компетенцияларни шакллантиришда интегратив ёндашув - ижтимоий-дидактик зарурат сифатида” С.Шарифзода., Ўзбекистоннинг янги ривожланиш босқичида ёшлар дунёқарабини шакллантиришнинг ижтимоий, фалсафий ва тарихий жиҳатлари: Республика миқёсидаги илмий-амалий анжуман материаллари тўплами, 2020.
6. [GENDER YONDASHUV ASOSIDA O 'QUVCHI-QIZLARDA IJTIMOY-MADANIY KOMPITENTLIKNI RIVOJLANTIRISH OMILLARI](#). HQ Karimov
7. [ЎҚУВЧИЛАРДА ТАЯНЧ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ АСОСИДА ИЖТИМОЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ ТАРКИБ ТОПТИРИШ МАЗМУНИ](#)” СЎТ ўғли Шарифзода
8. [O'QUVCHILARDA TAYANCH KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA INTEGRATIV YONDASHUVDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI](#)” S SHARIFZODA - EDAGOGIK AHORAT
9. Sardorbek O'razboy tabib o'g'li Sharifzoda [GENDER YONDASHUV ASOSIDA O'QUVCHI-QIZLARDA IJTIMOY-MADANIY KOMPITENTLIKNI RIVOJLANTIRISH OMILLARI](#).
10. Madraximovich, K. E., & Ruzimovich, Y. J. (2021). Application of Problem-Based Teaching Methods in the Development of Mathematical Thinking Skills of Students. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 43-47.
11. Khudoynazarov, E. (2023). THEORETICAL FOUNDATIONS OF GROWING LOGICAL THINKING OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS. *International Bulletin of Engineering and Technology*, 3(5), 33-37.

12. Madрахimovich, K. E. (2023). Didactic Principles of Developing Logical Thinking in Students. *New Scientific Trends and Challenges*, 97-100.
13. Худойназаров, Э. М., & Бекметова, З. З. Қ. (2022). ЎҚУВЧИЛАРДА ТАНҚИДИЙ ФИКРЛАШНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ВА МЕТОДИК АСОСЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(12), 1099-1107.
14. Худойназаров, Э. М., & Авезова, Д. Ғ. Қ. (2023). ИНСОН ФИКРЛАШИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ДИДАКТИК АСОСЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(2), 310-317.
15. Худойназаров, Э. М., & Авезова, Д. Ғ. Қ. (2023). ЎҚУВЧИЛАРДА МАНТИҚИЙ ФИКРЛАШНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ДИДАКТИК АСОСЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(2), 289-297.
16. Сатлиқов, Ғ. Р., & Худойназаров, Э. М. (2022). ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ЎҚУВ-БИЛИШ ФАОЛЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ МУҲИМ ОМИЛЛАР. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(7), 800-805.
17. Мадрахимович, Э. Х., & Ражабова, С. М. (2022). ЭВРИСТИК МЕТОД ЁРДАМИДА БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИ ЎҚУВ ФАОЛЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МЕТОДЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3(12), 315-323.
18. Худойназаров, Э. М., & Дўсчанова, М. М. (2022). БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМДА ЎҚУВЧИЛАРДА ТАЯНЧ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(12), 1108-1115.